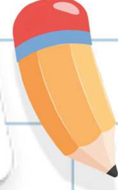

ORTAÖĞRETİM
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

ÇALIŞMA DEFTERİ

TARİH 9

Ünite

İLK VE ORTA ÇAĞLARDA TÜRK DÜNYASI

Konu

- AVRASYA'DA İLK TÜRK İZLERİ
- BOYLARDAN DEVLETE

OGM MATERYAL

5. SAYI

http://ogmmateryal.eba.gov.tr

ÖN SÖZ

Sevgili Öğrenciler,

Bu çalışma defterinde öğretim süreçleri içerisinde kazandığınız bilgi ve becerileri kullanmanıza olanak tanıyacak çeşitli düzeylerde ve yapılarda etkinlikler bulunmaktadır. Bu etkinliklerle hem okulda işlemiş olduğunuz konuları tekrar etme hem de akademik gelişiminizi izleme imkânı bulacaksınız. Bu amaçla hazırlanan çalışma defterinde yer alan etkinlikler, bilişsel alan basamaklarını içerecek şekilde yapılandırılmıştır.

Çalışma defterinde boşluk doldurma, eşleştirme, çoktan seçmeli, açık uçlu, kısa cevaplı madde tipi etkinliklerinin yanı sıra bil-bul-çöz, kelime avı ve sudoku gibi içeriklerle keyifli vakit geçirmenizi sağlayan etkinlikler de yer almaktadır. Ayrıca "Hatırlıyor muyum?" bölümüyle akademik açıdan öz değerlendirmenizi yapabilecek ve eksik olduğunuz konuları karekodlar aracılığıyla tekrar etme fırsatı bulacaksınız.

Alanında yetkin uzmanlarca titizlikle hazırlanmış olan bu çalışma defteri ile akademik gelişiminize katkı sunmayı amaçlamaktayız. Bu çalışmanın eğitim hayatınızda olumlu yansımalarını görmek dileğiyle...

Hatırlıyor muyum?

Aşağıdaki bilgileri hatırlayıp hatırlamadığınızı ilgili bölüme işaretleyiniz. Puan durumunuza göre aşağıdaki karekodları okutarak konu eksiklerinizi tamamlayınız.

No	Bilgi	Hatırlıyorum 2 Puan	Kısmen Hatırlıyorum 1 Puan	Hatırlamıyorum 0 Puan
1	Türk adı; Çin kaynaklarına göre "miğfer", Kaşgarlı Mahmut'a göre "olgunluk çağı", A. Wambery'e göre "türemek", Ziya Gökalp'e göre "kanun ve nizam sahibi" anlamına gelmektedir.			
2	Orta Asya, batıda Hazar Denizi, kuzeyde Kırgız bozkırları ve Altay Dağları, doğuda Moğolistan ve Çin'in batısı (Doğu Türkistan), güneyde ise Tibet Platosu ve Hindukuş Dağları arasında yer alır.			
3	Anav Kültürü, Orta Asya'nın en eski kültürüdür. Türk kültürünün önemli bir unsuru olan at, ilk defa bu kültürde görülmüştür.			
4	Çakmak taşından ok uçları, bıçaklar, kemik iğneler, bakır eşyalar, basit çömlekler Afanesyevo kültürünün belli başlı eserleridir.			
5	Afanesyevo ve Andronova kültürü, Ön Türkler yani Türklerin ataları tarafından meydana getirilmiştir.			
6	Karasuk kültürü, dünyanın pek çok bölgesine göre demiri daha erken işlemiş, İskit kültürünü oluşturan atlı-göçebe kültürünün Orta Asya'ya yayılmasını sağlamıştır.			

Hatırlıyor muyum?

No	Bilgi	Hatırlıyorum 2 Puan	Kısmen Hatırlıyorum 1 Puan	Hatırlamıyorum 0 Puan
7	Tagar kültürü, Karasuk kültürünün takipçisi olan Tagar kültürü, kendinden önceki Türk kültürlerinin bir sentezi ve gelişmiş şeklidir.			
8	Türk toplumunun sosyal yapısı; oguş (aile), urug (aileler birliği), boy (ok), budun (millet) ve il (devlet) şeklinde birbirine sıkı sıkıya bağlı olan unsurlardan meydana gelmiştir.			
9	Boylar konfederasyonu üzerinde yükselen ilk Türk devletleri, boylar arasında birlikteliği sağladıkları dönemlerde güçlerinin zirvesine ulaşmıştır.			
10	Türklerde devleti yönetme yetkisinin kağana, Gök Tengri tarafından verildiğine inanılırdı. Dolayısıyla Türklerde gücün kaynağı ilahidir.			
11	Türklerde kağan olabilmek için Gök Tengri tarafından kut verilmiş bir aileye mensup olmak gerekirdi.			
12	Türklerde kağan, devletin başı olarak iç ve dış siyaseti düzenler, savaş ve barışa karar verir, ordulara komutanlık eder, elçiler gönderir ve elçileri kabul eder.			

Hatırlıyor muyum?

13	Türk devletlerinde hükümdarlar; şanyü, tanhu, han, yabgu, ilteber, idikut, erkin ve kağan gibi unvanlar kullanmıştır.	Hatırlıyorum 2 Puan ☐ Kısmen Hatırlıyorum 1 Puan ☐ Hatırlamıyorum 0 Puan ☐
14	Türklerde; taht, davul, otağ, kotuz, tuğ ve yay İslamiyet öncesinde hükümdarlık sembolleri olarak kullanılmıştır.	Hatırlıyorum 2 Puan ☐ Kısmen Hatırlıyorum 1 Puan ☐ Hatırlamıyorum 0 Puan ☐
15	Türk devlet teşkilatında kurultay (toy); siyasi, kültürel, hukuki ve ekonomik konularda genel kararlar alan ve devlet yönetiminin temelini oluşturan en yüksek organdır.	Hatırlıyorum 2 Puan ☐ Kısmen Hatırlıyorum 1 Puan ☐ Hatırlamıyorum 0 Puan ☐
16	İlk Türk devletlerinde Hunlardan itibaren, devlet yönetiminde kolaylık sağlamak amacıyla ülkenin yönetimi doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılmıştır.	Hatırlıyorum 2 Puan ☐ Kısmen Hatırlıyorum 1 Puan ☐ Hatırlamıyorum 0 Puan ☐
17	Asya Hun Devleti tarihte bilinen ilk Türk devleti olup aynı zamanda Orta Asya tarihinin ilk büyük devletidir.	Hatırlıyorum 2 Puan ☐ Kısmen Hatırlıyorum 1 Puan ☐ Hatırlamıyorum 0 Puan ☐
18	Tarihte Türk adını ilk defa resmî devlet ismi olarak kullanan Kök Türkler, 552 yılında Bumin Kağan tarafından kurulmuştur.	Hatırlıyorum 2 Puan ☐ Kısmen Hatırlıyorum 1 Puan ☐ Hatırlamıyorum 0 Puan ☐

19	Ergenekon Destanı I. Köktürk Devleti'nin kuruluşunu anlatmaktadır.	Hatırlıyorum 2 Puan ☐ Kısmen Hatırlıyorum 1 Puan ☐ Hatırlamıyorum 0 Puan ☐
20	I. Köktürk Devleti, İpek Yolu'na hâkim olabilmek için; Sasaniler ile ittifak yaparak Akhunları yıkmış; daha sonra Bizans ile ittifak yaparak Sasanilere karşı mücadele etmiştir.	Hatırlıyorum 2 Puan ☐ Kısmen Hatırlıyorum 1 Puan ☐ Hatırlamıyorum 0 Puan ☐
21	I. Köktürk Devleti'nin batı kanadını yöneten İstemi Yabgu, bütün icraatını doğudaki kağanlık adına yapmıştır fakat yabgu karar ve icraatında tamamen serbesttir. Tıpkı bir devlet başkanı gibi o da elçiler göndermiş, kabul etmiş ve başka devletlerle anlaşmalar yapmıştır.	Hatırlıyorum 2 Puan ☐ Kısmen Hatırlıyorum 1 Puan ☐ Hatırlamıyorum 0 Puan ☐
22	II. Köktürk Devleti'nin kurucusu Aşina soyuna mensup Kutluk Kağan'a "derleyen, toplayan" anlamında İLTERİŞ unvanı verilmiştir.	Hatırlıyorum 2 Puan ☐ Kısmen Hatırlıyorum 1 Puan ☐ Hatırlamıyorum 0 Puan ☐
23	Türk tarihinin ve edebiyatının ilk yazılı kaynakları olan Orhun Abideleri (Köktürk Yazıtları) II. Köktürk Devleti'ne aittir.	Hatırlıyorum 2 Puan ☐ Kısmen Hatırlıyorum 1 Puan ☐ Hatırlamıyorum 0 Puan ☐
24	744 yılında Kutluk Bilge Kül Kağan, merkezi Karabalgasun olan bağımsız Uygur Devleti'ni kurmuştur.	Hatırlıyorum 2 Puan ☐ Kısmen Hatırlıyorum 1 Puan ☐ Hatırlamıyorum 0 Puan ☐

25	Bögü Kağan, Mani dinini kabul etmiştir. Mani dini Uygurları hareketsizliğe, et yememeye, savaş yapmamaya teşvik etmiştir. Bu din onların savaşçı özelliklerinin zayıflamasına neden olmuştur.	Hatırlıyorum 2 Puan ☐ Kısmen Hatırlıyorum 1 Puan ☐ Hatırlamıyorum 0 Puan ☐
26	İlk Türk devletlerinde yazılı olmayan hukukun yani törenin temelini ve kaynağını gelenekler oluşturur.	Hatırlıyorum 2 Puan ☐ Kısmen Hatırlıyorum 1 Puan ☐ Hatırlamıyorum 0 Puan ☐
27	Bir siyasetname örneği olan Orhun Yazıtları (Köktürk Yazıtları), Türklerin devlet ve yönetim anlayışı ile ilgili önemli bilgiler içermektedir.	Hatırlıyorum 2 Puan ☐ Kısmen Hatırlıyorum 1 Puan ☐ Hatırlamıyorum 0 Puan ☐
28	Orhun Yazıtlarında kağanların millete karşı sorumlu olduğunu ve millete hesap verdiğini gösteren örnekler de bulunmaktadır.	Hatırlıyorum 2 Puan ☐ Kısmen Hatırlıyorum 1 Puan ☐ Hatırlamıyorum 0 Puan ☐

DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ

PUAN	PUAN	PUAN	TOPLAM PUANINIZ
00-36	37-44	45-56	
KONUYU TEKRAR ETMELİSİNİZ	ÇALIŞMALISINIZ	ÇOK İYİ	

1- 28 arası maddeler için karekodu okutun

Eşleştirme

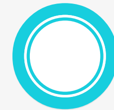
Aşağıda verilen "Türk Adının Anlamı" ile ilgili I.sütundaki ifadelerle II.sütundaki ifadeleri eşleştiriniz.

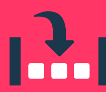
1	Uygur, Kök Türk Kaynakları		Türemek	A
2	Çin Kaynakları		Düzenli, nizamlı, kuvvetli	B
3	Ziya Gökalp		Olgunluk	C
4	Kaşgarlı Mahmud		Kanunlu, düzenli	Ç
5	Müller		Hukuk ve nizam sahibi, töreli	D
6	Wamber		Miğfer	E
7	W.Barthold		Güç, kuvvet	F

Eşleştirme

Aşağıda verilen "Türklerde Sosyal Hayat" ile ilgili I.sütundaki ifadelerle II.sütundaki ifadeleri eşleştiriniz.

I.		II.	
1	DEVLET 	OK	A
2	MİLLET 	URUG	B
3	BOY 	BUDUN (BODUN)	C
4	SÜLALE 	OĞUŞ	Ç
5	AİLE 	İL	D

Boşluk Doldurma

Aşağıda karışık olarak verilen kavramları metinde doğru boşluklara yerleştiriniz.

Aşina	hatun	Turan	Bilge	Yağlakâr
konar-göçer	kut	Gök Tengri	İstemi	ülüş
Mete Han	ücretli	Turfan	Uygur	Kırgızlar
kurultay	aygucı	hükûmet	Kağan	şehir
süvari	Tu-ku	Töre	ilahi	Eftalit
	Begüm	Kitanlar	Şad	Kansu

1. Türk devletlerinde kağanın yanında .... da söz sahibiydi.

2. Tarih boyunca Türkler savaşlarda en çok .... taktiğini kullanmışlardır.

3. II. Kök Türk Hükümdarı .... Kağan'ın, Çinlilerin etkisinde kalarak Budizm'i kabul etme isteği, Türklerin yaşam tarzına uymadığı gerekçesiyle kurultay tarafından reddedilmiştir.

4. .... Yabgu ,Doğu Roma İmparatorluğu'na elçiler göndermiş ve gelen elçileri kabul etmiştir.

5. Türk kağanını .... yani siyasi iktidar ile donatan .... ona iktisadi güç anlamına gelen .... bağışlamıştır.

6. 840'ta ...., ... Devleti'ne son vermiştir.

7. .... Uygurları, günümüzde Çin'e bağlı Doğu Türkistan Uygur Özerk Bölgesi'nde yaşamaktadırlar.

8. ...., Türkçe konuşan ve Türk soyundan olan toplulukları ilk kez Hun hâkimiyeti altında toplamıştır.

9. İlk Türk devletlerinde, ... (yasama) ve .... (yürütme) birbirlerinden ayrı kurumlardır.

10. .... kurultayın doğal başkanıydı ve kağanın olmadığı zamanlarda .... (başbakan) kurultaya başkanlık ederdi.

11. Türk ordusu, ... askerlerden değil her an savaşabilecek durumda olan .... lerden kurulmuştur.

12. Uygurlarda, toplumsal yapı hızlı bir değişim göstermiş ve .... kültürüne doğru bir eğilim başlamıştır.

13. Türklerin Orta Asya'da ırmak, göl gibi su kaynakları çevresinde .... bir yaşam tarzı vardır.

14. Gök Tengri inancına sahip olan Türklerde, ... bir egemenlik anlayışı vardır.

15. Türklerde kağan olabilmek için Gök Tengri tarafından kut verilmiş Hunlarda ...., Kök Türklerde .... ve Uygurlarda .... ailesine mensup olmak gerekirdi.

16. ....; sosyal düzeni sağlayan örf, âdet, gelenek ve ahlakî değerlerden beslenerek ortaya çıkmıştır.

Çoktan Seçmeli

Aşağıda yer alan çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. İlk olarak Avrasya'da görülen Türkleri araştıran bilim insanları, bu kadim milletin adını en eski tarihî kaynaklarda aramıştır. Türk adına, gerek kaynaklarda gerekse araştırmalarda çeşitli anlamlar verilmiştir. Türk adı; Çin kaynaklarına göre "miğfer", Kaşgarlı Mahmut'a göre "olgunluk çağı", A. Wambery'e göre "türemek", Ziya Gökalp'e göre "kanun ve nizam sahibi" anlamına gelmektedir. Türk adına, çeşitli anlamlar verilmesine rağmen "güç, kuvvet" anlamına geldiği 1911'de yayınlanan eski bir Türkçe metinden anlaşılmıştır. Bağımsızlığını 552'de ilan eden Kök Türk Devleti'yle Türk adı resmî bir kimlik kazanmıştır.

Bu bilgilerden hareketle Türk milletinin;

I. yaşantısı ve kültür yapısı
II. hukuk sistemleri
III. siyasi yapıları
IV. dinsel inanışları

gibi özelliklerinden hangileri hakkında bilgi sahibi olabiliriz?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız IV
D) I, II ve III E) I, III ve IV

2. Tarih boyunca Türk devletlerinin başında bulunan hükümdarlara Hun dilinde "sonsuz, genişlik, yücelik, ululuk" ifade eden ve altı asır Asya Türk devletlerinde kullanılan unvanlar verilmiştir.

Aşağıdakilerden hangisi Hun hükümdarlarının "sonsuz genişlik, yücelik, ululuk" anlamına gelen unvanıdır?

A) İlteber B) Tanhu C) Yabgu
D) Tigin E) Han

3.

- **MÖ 220** Asya Hun Devleti'nin kurulması
- **216** Asya Hun Devleti'nin yıkılması
- **370** Avrupa Hun Devleti'nin kurulması
- **375** Kavimler Göçü
- **496** Avrupa Hun Devleti'nin yıkılması
- **552** I. Kök Türk Devleti'nin kurulması
- **630** I. Kök Türk Devleti'nin yıkılması
- **682** II. Kök Türk Devleti'nin kurulması
- **742** II. Kök Türk Devleti'nin yıkılması

Yukarıda verilen kronolojiye göre Türk devletler ile ilgili olarak,

I. Tarihsel süreç içerisinde birbirinin ardılı olarak kurulmuştur.
II. Devletlerin varlıkları kısa süreli olmuştur.
III. Kavimler Göçü Türk Devletlerinin kuruluşunda etkili olmuştur.
IV. En uzun yaşayan devlet Asya Hun Devletidir.

gibi yargılardan hangileri söylenemez?

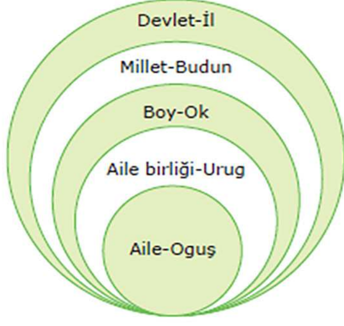
A) I ve III B) II ve III C) III ve IV
D) I,II ve III E) II,III ve IV

4. Türklerde kağan, hem bütün devlet teşkilatının başı hem de toplumun lideri durumundaydı. O, devletin başı olarak iç ve dış siyaseti düzenler, savaş ve barışa karar verir, ordulara komutanlık eder, elçiler gönderir ve elçileri kabul ederdi. Ayrıca Kağan ülkeyi idare eder, töre koyabilir ve gerektiğinde yargılama da yapabilirdi.

Buna göre Türklerde kağanın aşağıdaki alanların hangisinde yetki sahibi olduğu söylenemez?

A) Siyasi
B) İdari
C) Hukuki
D) Dinî
E) Askerî

5.

Ana yurtta kurulan ilk Türk devletlerinin boy birliği şeklinde ortaya çıktığı görülmektedir. Eski Türk toplumunun sosyal yapısı; oguş (aile), urug (aileler birliği), boy (ok), budun (millet) ve il (devlet) şeklinde birbirine sıkı sıkıya bağlı olan unsurlardan meydana gelmiştir.

Buna göre ilk Türk devletleri ile ilgili aşağıdakilerden hangisi <u>söylenemez</u>?

A) Aile en küçük organizasyondur.
B) Türklerde sınıfsal bir yapı oluşmamıştır.
C) Boy birliği sadece ilk Türk devletlerine özgüdür.
D) Devleti oluşturan unsurlar birbirine bağlı bir yapıya sahiptir.
E) Devlet en geniş katılımlı organizasyondur.

6. Uygurlardan önce Türk Devletleri'nde kalıcı mimari eserlere rastlanmayışını aşağıdaki ifadelerden hangisi doğru açıklar?

A) Konar-göçer bir hayat sürmeleri
B) Tarıma bağlı hayat sürmeleri
C) Çin sınırına yakın olmaları
D) Örf ve adetlerine ters düşmesi
E) Hayvancılığa önem vermeleri

7.

Sosyal bir olay olan göç, bir topluluğun farklı nedenlerle kendi yurdunu terk ederek başka bir yere gitmesi veya yer değiştirmesidir. Topluluklar önemli bir neden olmadan topraklarını bırakıp sonunu bilmediği bir maceraya kalkışmaz. Çünkü yöneldikleri topraklar tamamen boş ve sahipsiz değildir. Bu yüzden göç eden topluluklar gittikleri yerlerdeki kavim veya topluluklara karşı hâkimiyet mücadelesi vermek zorundadır. Bunun sonucunda da göç eden topluluğun, göç ettiği coğrafyadaki halkı ya hâkimiyeti altına alması ya da onu başka bir yere sürmesi gerekir.

Verilenlere göre aşağıdaki topluluklardan hangisinin Hun göçlerinden etkilenmesi <u>beklenmez</u>?

A) Alanlar
B) Vizigotlar
C) Ostrogotlar
D) Berberiler
E) Vandallar

8. Her iki Roma İmparatorluğunun Attila'ya karşı koyacak kuvvetinin kalmayışı, bir psikolojik belirti olarak "savaş tanrısı Ares" in kılıcını Attila'nın eline verdi. Priskos'a göre, uzun zamandan beri kayıp olan bu kutlu kılıç bir Hun çobanı tarafından Attila'ya getirilmişti. Artık dünyanın fethi yakındı, zira Ares'in kılıcı vasıtası ile yeryüzüne hükmetme yetkisinin Tanrı tarafından Atilla'ya verildiğine inanılıyordu.

Paragrafa göre yeryüzüne hükmetme yetkisi aşağıdakilerden hangisi ile ilişkilendirilebilir?

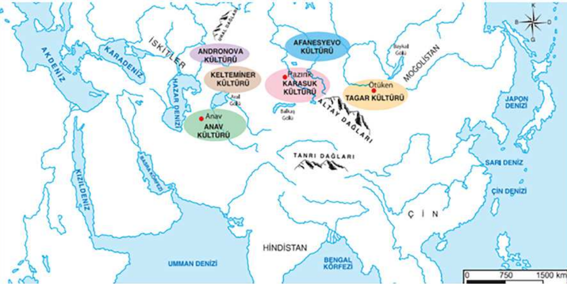
A) Töre
B) İkili yönetim
C) Kut anlayışı
D) Atalar kültü
E) Şaman inancı

9. Orta Asya'da yapılan arkeolojik kazılar sonucunda yazıdan önceki döneme ait kültür merkezleri ortaya çıkarılmıştır. Özellikle kurgan olarak bilinen mezar odalarında önemli eserler ele geçirilmiştir. Bu eserler aracılığıyla MÖ IV. bin yılından itibaren oluşturulan ve değişik adlarla anılan kültürlerin özellikleri öğrenilmektedir.

Aşağıdakilerden hangisi, İslamiyet öncesi göçebe yaşam sürdüren Türk topluluklarından günümüze ulaşmış arkeolojik buluntulardan biri olamaz?

A) Çakmak taşından ok uçları,
B) Bakır eşyalar
C) At koşum takımları
D) Tapınak kalıntıları
E) Bıçaklar

10.

Harita: Orta Asya Kültür bölgeleri

Haritaya göre Orta Asya'daki Kültür bölgeleri için,

I. ırmak ve göl kenarlarında kuruldukları

II. gelişmiş uygarlıklar oldukları

III. birbirlerinin ardılı oldukları

gibi durumlardan hangisi söylenemez?

A) Yalnız I
B) Yalnız III
C) I ve III
D) II ve III
E) I, II ve III

11. Türkiye kelimesine coğrafi bir bölgenin adı olarak ilk kez Bizans kaynaklarında rastlanmıştır.

Bizans aşağıdaki bölgelerden hangisi için bu nitelemeyi kullanmıştır?

A) Orta Asya
B) Anadolu
C) İran
D) Hindistan
E) Arabistan

12. Asya Hun İmparatoru Mete, devletin iç politikasını; halkın refah, huzur ve barış içerisinde yaşatılması ve ekonomik seviyesinin yükseltilmesi, ayrıca törenin halka adil bir şekilde uygulanması olarak belirlemiştir. Bu politika, günümüze kadar bütün Türk devletlerinde temel politika olarak uygulanmıştır.

Bu bilgiler doğrultusunda,

I. Türk devletlerinde sosyal devlet anlayışı hâkim olmuştur.

II. Türk devlet geleneği tarihsel devamlılığa sahiptir.

III. Türkler, merkezî devlet örgütlenmesine önem vermiştir.

yargılarından hangilerine ulaşılabilir?

A) Yalnız I
B) Yalnız II
C) I ve II
D) II ve III
E) I, II ve III

13. Uygur metinlerinde güç, kuvvet anlamına gelen Türk kelimesi Çin kaynaklarında miğfer anlamında kullanılmıştır.

Bu farklılığın ortaya çıkması Türklerin;

I. toplumlar üzerindeki etkileri,

II. çok yönlü bir millet olmaları,

III. geniş alanlara yayılmaları

verilen özelliklerinden hangileri ile ilgilidir?

A) Yalnız I
B) Yalnız II
C) Yalnız III
D) I ve II
E) II ve III

Aşağıdaki soruları verilen metne göre cevaplayınız.

Çin Elçisinin Raporu

981-984 tarihleri arasında Turfan Uygurları' na giden Çin elçisi Wang Yen-te'nin raporuna göre "Kao-ch'ang (Turfan) şehrinde yağmur ve kar yoktur. Aynı zamanda çok sıcaktır. Evler beyaz badanalıdır. Chinling Dağları'ndan çıkan nehir, başşehrin bütün çevresini dolaşır, tarlaları ve meyve bahçelerini sular ve su değirmenlerini işletir. Bu yerde beş hububat yetişir. Zengin insanlar at eti yerler, geri kalanlar ise sığır eti ve yaban kazı yerler. Onlar müziklerinde kopuz kullanırlar. Onlar, samur kürkü postu, keçe ve çiçek motif işlemeli elbise imal ederler. Kadınlar başlarına bir çeşit şapka giyer. Onların âdetlerine göre büyük bir kısmı ata biner ve ok atarlar. Onlar, gümüş ve pirinçten yaptıkları tüpleri su ile doldururlardı. Bu tüplere basarak suyu fışkırtırlar yahut birbirlerine su atarak spor yaparlar.

1. Uygurların yerleşik yaşama geçtikleri ve tarım ile uğraştıklarını gösteren kanıtlar nelerdir? Yazınız.

....

....

....

2. Uygur Devleti'nde sosyal yapı ve yaşam ile ilgili neler söylenebilir? Yazınız.

....

....

....

3. Uygurların ekonomik faaliyetleri ile ilgili neler söylenebilir? Yazınız.

....

....

....

Açık Uçlu Sorular

Aşağıdaki soruları verilen tabloya göre cevaplayınız.

Göç eden Türk topluluğu	Göçün tarihi veya dönemi	Göçle gittikleri coğrafya	Neden göç ettiler
Hunlar	I. yüzyıl sonları ve II. yüzyıl ortaları	Orhun bölgesinden Güney Kazakistan bozkırlarına, Türkistan'a	• Ekonomik sıkıntı yani ana yurt topraklarının geçim bakımından yetersiz kalması, • Kuraklık, nüfus artışı ve otlak darlığı • Sınırlı bir tarım dışında sadece hayvan yetiştirilebilmesi • Türklerde bir boyun başka bir Türk boyunu yerinden çıkararak göçe mecbur etmesi • Türklerin yabancı dış baskılara maruz kalmaları (Çin ve Moğol) • Başka milletlerin egemenliğini kabul edip istiklalden mahrum kalmaktansa memleketi terk etmeyi tercih etmeleri • Türklerdeki fetih arzusu ve Türk cihan hâkimiyeti ideali.
Ak Hunlar-Eftalitler	350'ler	Afganistan ve Kuzey Hindistan'a	
Hunlar	375 ve sonraki yıllar	Güney Kazakistan ve Türkistan'dan Avrupa'ya	
Ogurlar	461-465 yılları	Güneybatı Sibirya'dan Güney Rusya'ya	
Sabarlar	V. yüzyıl ikinci yarısı	Aral Gölü'nün kuzeyinden Kafkaslara	
Avarlar	VI. yüzyıl ortaları	Batı Türkistan'dan Orta Avrupa'ya	
Bulgarlar	668'den sonraki yıllar	Karadeniz kuzeyinden Balkanlar'a ve Volga Nehri kıyılarına	
Macarlar	830'dan sonra	Kafkasların kuzeyinden Orta Avrupa'ya	
Uygurlar	840'ı takip eden yıllarda	Orhun Nehri bölgesinden İç Asya'ya	
Peçenek, Kuman (Kıpçak) ve Uzlar	IX-XI. yüzyıl	Hazar Denizi'nin kuzeyinden Doğu Avrupa ve Balkanlar'a	
Oğuzlar	X ve XI. yüzyıl	Orhun bölgesinden Seyhun Nehri kenarlarına ve Maveraünnehir üzerinden İran'a ve Anadolu'ya	

1. Orta Asya'dan Türk göçleri tablosuna göre Türklerin göç ettiği coğrafyalar nerelerdir? Yazınız.

....
....
....
....

2.Orta Asya'dan Türk göçleri tablosuna göre Türk göçleri hangi zaman aralıklarında gerçekleşmiştir? Yazınız.

....
....
....
....

3. Türk göçlerinin nedenlerinden hangisi Türklerin geniş coğrafyalarda hâkimiyet kurmalarının nedeni olarak gösterilebilir? Tablodan faydalanarak yorumlayınız.

....
....
....
....

Şema ve metinde verilen bilgilerden hareketle aşağıdaki soruları cevaplayınız.

"TÜRK" NE DEMEKTİR?

İÇ ASYA (TÜRKİSTAN)

Türklerin tarih sahnesine çıktıkları ilk coğrafi bölge İç Asya'dır. Türkistan, kuzeyde Kırgız bozkırları ve Altay Dağları, doğuda Moğolistan ve Çin, güneyde Tibet Platosu ve Karakurum-Hindikuş Dağları, batıda Hazar Denizi ile çevrili büyük, yalnız ve gizemli bir vatandır. Bu coğrafyada geniş düzlükler, bozkırlar, bataklıklar ve kuş uçmaz kervan geçmez çöller olduğu gibi yüksekliği insanda derin tesirler uyandıran 7.000 metrenin üzerinde dağlar da bulunmaktadır. Bölgenin sert ve şiddetli bir karasal iklimi vardır. Gece ve gündüz, kış ve yaz arasındaki sıcaklık farkları oldukça fazladır. Bu yüzden iklim kuraktır ve yıllık ortalama yağış miktarı oldukça düşüktür. Bu bölge, Asya kıtasının iç tarafında bir havza olduğundan burada doğan ve akan nehirler okyanuslara ya da denizlere dökülmez. Nehirlerin suyu, iç denizler görünümündeki büyük göllerde birikir. Su eksikliğine ve sert iklimine bağlı olarak bölgenin bitki örtüsü az ve seyrektir. Tarih boyunca bu coğrafyada hayat süren toplulukların hayvancılıkla geçinmesi ve aşırı hayvan otlatımı da bitki örtüsünün fakirliğinde etkilidir. İç Asya toprakları yabani ve evcil birçok hayvana barınak sağlar. Bunlar içinde kurt, tilki, karaca, ceylan, deve, at ve koyun gibi hayvanlar başta gelir. Yer üstünde bitki örtüsü seyrek ve zayıf olsa da İç Asya coğrafyası yer altındaki sıcak su kaynakları ile altın, gümüş, bakır, çinko ve demir madenleri bakımından zengindir.

1. Sizce Türk adının anlamının oluşumunda İç Asya'nın hangi özellikleri etkili olmuş olabilir? Gerekçeleriyle açıklayınız.

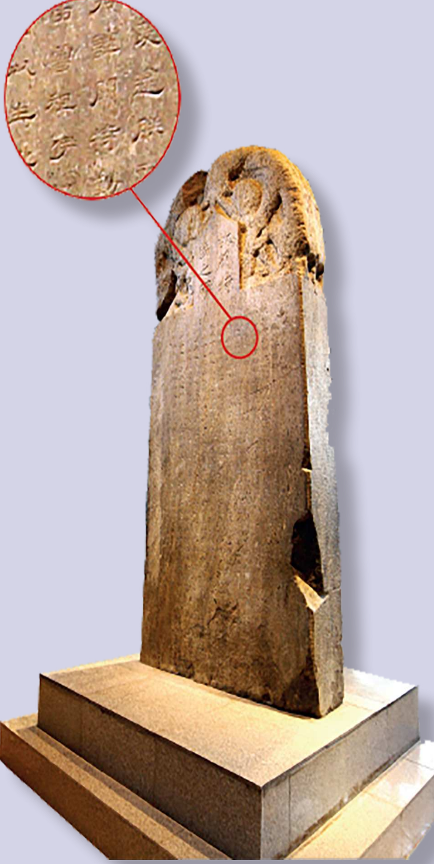
....
....
....
....
....

2. Tarihten günümüze Türklerin yaşadığı coğrafyaları, kültür çevrelerini ve süreçleri göz önünde bulundurarak "Türk" kavramını tarif eden bir metin oluşturunuz.

....
....
....
....
....

Verilen görsel ve metni değerlendirerek aşağıdaki soruları cevaplayınız.

TAŞTAKİ TARİH

Görsel : Orhun Yazıtları

"Üstte mavi gök, altta yağız yer kılındıkta, ikisi arasında insanoğlu kılınmış. İnsanoğlunun üzerine ecdadım Bumin Kağan, İstemi Kağan oturmuş. Oturarak Türk milletinin ilini töresini tutuvermiş, düzenleyivermiş. Bilgili kağan imiş, cesur kağan imiş, buyrukları bilge imiş, cesur imiş tabi. Beyleri de milleti de doğru imiş. Onun için ili öylece tutmuş tabi. İli tutup töreyi düzenlemiş."

"Türk milleti için gece uyumadım, gündüz oturmadım. Ondan sonra Tanrı irade ettiği ve lütfettiği için talih ve kısmetim olduğu için ölecek milleti diriltip kaldırdım. Çıplak milleti giydirdim, fakir milleti zengin ettim, nüfusu az milleti çok ettim. Doğuda gün doğusuna, güneyde gün ortasına, batıda gün b atısına, kuzeyde gece ortasına kadar bütün milletleri kendime tabi kıldım ve hepsini düzene soktum.

Ey Türk Oğuz beyleri, milleti işitin! Üstte mavi gök çökmedikçe, altta yağız toprak delinmedikçe, ey Türk milleti, senin ilini, töreni kim bozabilir!"

Türklerde cihan hâkimiyeti anlayışı, Güneş'in doğduğu yerden battığı yere kadar olan coğrafyanın Türk hükümdarlar tarafından adaletli bir şekilde yönetme anlayışıdır.

1. Kağanın görevlerini yazarak bu görevleri günümüzdeki sosyal devlet anlayışıyla ilişkilendiriniz.

....
....
....
....

2. Yazıtlardaki cihanşümul devlet anlayışını ifade eden sözler hangileridir? Bu anlayış, Türklerin devlet yönetimini nasıl etkilemiş olabilir?

....
....
....
....

3. Türklerdeki devlet ve töre ilişkisini nasıl açıklarsınız?

....
....
....
....

4. Yazıtlarda gelecek kuşaklara hangi mesajlar iletilmektedir?

....
....
....
....

Verilen harita ve tabloyu dikkate alarak aşağıdaki soruları cevaplayınız.

TÜRK KÜLTÜRÜNÜN TEMELLERİ

Orta Asya Kültür Merkezleri Haritası

Anav Kültürü (MÖ 4000 – MÖ 1000)	Orta Asya'daki en eski kültür merkezidir. Bu yerleşim sahasında elde edilen buluntulardan Türklere ait bir kültür olduğu düşüncesi oluşmaktadır. **Buluntular:** Türk kültüründe çok önemli bir yere sahip olan at, bu kültürde görülmektedir. Bu dönem insanları; tarım ve hayvancılıkla uğraşmış, seramik ve madenlerden süs eşyaları yapmış, kerpiç evlerde oturmuşlardır. Tarımcı bir kültüre sahiptirler.
Afanesyevo Kültürü (MÖ 2500-MÖ 1700)	Türklere ait en eski kültür merkezidir. **Buluntular:** Çakmak taşından ok uçları ve bıçaklar, kemikten yapılmış iğneler, topraktan yapılmış çömlekler ve bakır eşyalar ortaya çıkarılmıştır.
Andronova Kültürü (MÖ 1700 –MÖ 1200)	Afanesyevo kültürünün gelişmiş ve daha geniş bir coğrafyaya yayılmış şeklidir. **Buluntular:** Tunçtan ve altından yapılmış eşyalara rastlanmıştır. Sığır, at, koyun, keçi ve deve yetiştirilmiştir. Savunma amacıyla yapılan hendek, yığma tepe ve keresteden çitlere rastlanmıştır. Tarım büyük rol oynamıştır.
Karasuk Kültürü (MÖ 1200 – MÖ 700)	Karasuk Nehri kenarında bulunan bir kültür merkezidir. **Buluntular:** Demir madeni ilk defa bu kültürde işlenmiştir. Dört tekerlekli araba, keçeden çadır, yünden elbise ve eşyalar yapılmıştır.
Tagar Kültürü (MÖ 700 – MÖ 300)	Daha önceki Türk kültürlerinden etkilenen gelişmiş bir kültür merkezidir. **Buluntular:** Farklı malzemelerden yapılmış ok uçları ve iğneler; bilezik, küpe, kemer tokası, tarak gibi süs eşyaları; çeşitli hayvanlara ait tasvirler ve heykeller yer almaktadır.

1. Orta Asya'daki başlıca kültür çevrelerinde Türklerin yaşam biçimlerindeki değişim hakkında neler söyleyebilirsiniz?

2. Türk sanatında hayvan motiflerinin çok kullanılmasının nedenleri sizce nedir?

3. Türk kültürünün çok geniş bir coğrafyaya yayılmasının nedenleri nelerdir?

4. "Orta Asya'da Türklere ait ilk kültür bölgelerinde konar-göçer yaşam tarzı hâkimdir." yargısını metindeki hangi kanıtlarla destekleyebilirsiniz?

ORTA ASYA'DA KURULAN İLK TÜRK DEVLETLERİ VE ÖZELLİKLERİ

TANILAYICI DALLANMIŞ AĞAÇ

Aşağıda birbirleri ile bağlantılı Doğru/Yanlış ifadeler içeren Tanılayıcı Dallanmış Ağaç tekniğinde bir bilgi verilmiştir. İlk cümleden başlayarak her doğru (D) ya da yanlış (Y) cevabınıza göre çıkışlardan sadece birini işaretleyiniz.

I. KÖK TÜRK DEVLETİ

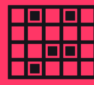
Tarihte Türk adını ilk defa resmî devlet ismi olarak kullandı.

(D) → Orhun Abideleri bu devlet döneminde yazıldı.

- (D) → Mani Dinini benimsediler.
  - (D) → 1.Çıkış ☐
  - (Y) → 2.Çıkış ☐
- (Y) → Orta Asya tarihinin ilk büyük devletidir.
  - (D) → 3.Çıkış ☐
  - (Y) → 4.Çıkış ☐

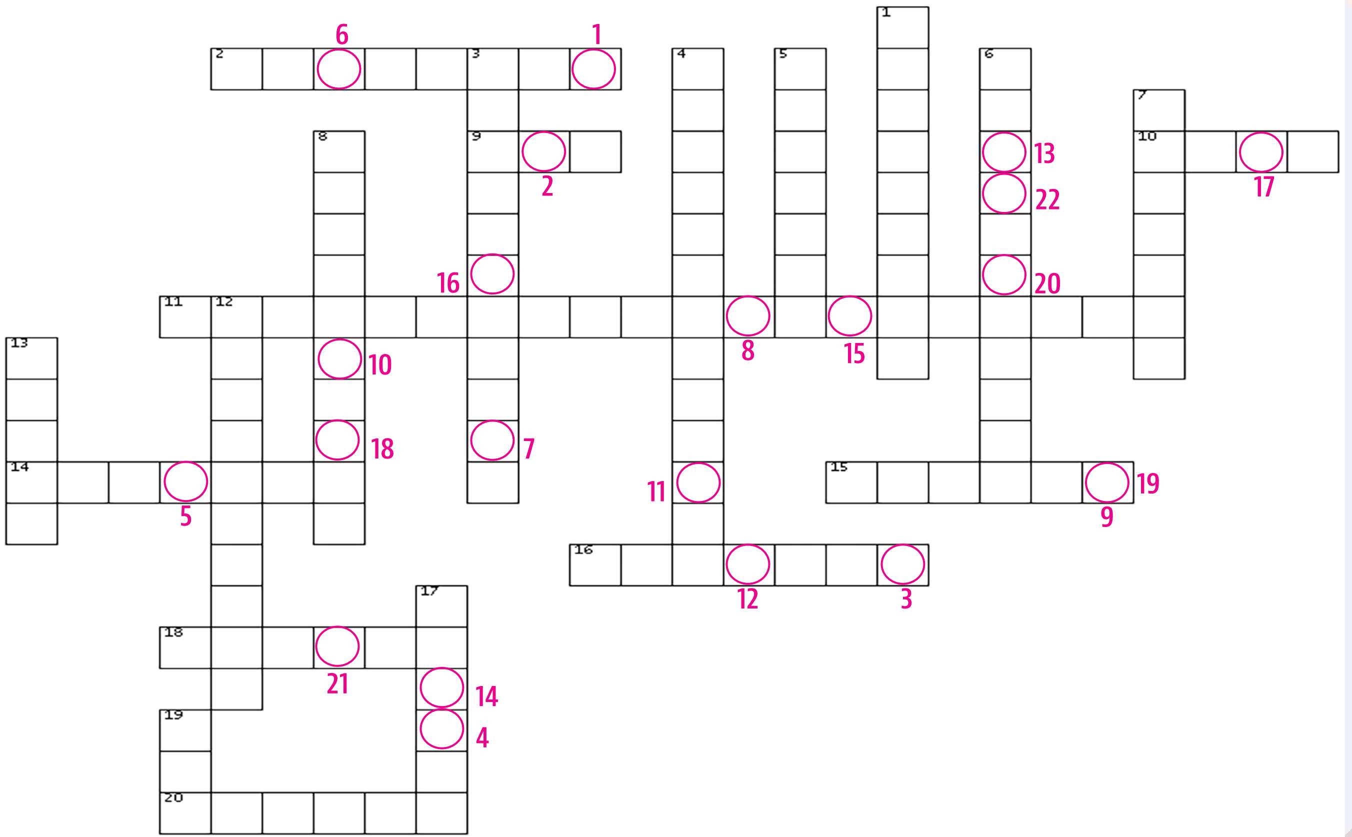
(Y) → Tarihte bilinen ilk Türk devletidir.

- (D) → Kırgızlar tarafından yıkıldılar.
  - (D) → 5.Çıkış ☐
  - (Y) → 6.Çıkış ☐
- (Y) → Kutluk Kağan tarafından kuruldu.
  - (D) → 7.Çıkış ☐
  - (Y) → 8.Çıkış ☐

Bil-Bul-Çöz

Aşağıdaki bulmacayı çözerek anahtar kelimeyi bulunuz.

SOLDAN SAĞA

2. Bilge Kağan'ın veziri
9. Hükümdarların ve vezirlerin başlarına taktıkları başlıkların ön tarafında bulunan tüy veya püskül biçimindeki süs.
10. Türk kültürünün önemli bir unsuru olan atın ilk kez görüldüğü Orta Asya kültür merkezi.
11. İlk Türk devletlerinde boyların oluşturduğu birlik.
14. Avrupa ile Asya'yı kapsayan coğrafi bölgeye verilen isim.
15. Orta Asya'da hüküm süren Türk devletlerinde hükûmet başkanı.
16. Kutluk Kağan'ın devleti derleyip toplayan anlamına gelen unvanı.
18. Toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasal bakımdan örgütlenmiş tüzel varlık.
20. İlk Türk devletlerinde Kurultay üyeleri.

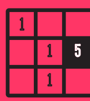
YUKARIDAN AŞAĞIYA

1. Mani dinini kabul eden Uygur hükümdarı.
3. II. Kök Türk Devleti'nin kurucusu.
4. İlk Türk devletlerinde ülkenin doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılarak yönetilmesi.
5. İlk olarak VI. yüzyılda Bizans kaynaklarında "Orta Asya" için kullanılan kelime.
6. II. Kök Türk Devleti'nde, devletin batı kanadını yöneten Bumin kağanın kardeşi.
7. Dünyanın pek çok bölgesine göre demiri daha erken işlemeye başlayan Orta Asya kültür merkezi.
8. Orhun Abideleri' nin günümüzde bulunduğu ülke.
12. Türk ordularının askeri örgütlenmesinde esas alınan yapılanma.
13. Türklerde 5.000 askerden oluşan askeri birlik.
17. İlk Türk devletlerine yönetim merkezi olarak seçilen yer.
19. İlk Türk devletlerinde Tanrı tarafından hükümdara verilen devleti yönetme yetkisi.

ANAHTAR KELİME

1 2 3   4 5 6 7 8 9   10 11 12

13 14 15 16   17 18 19   20 21 22

Kelime Avı

Aşağıdaki bulmacayı çözerek anahtar kelimeyi bulunuz.

İpucu	Harfler
Evrensel	HLNŞAÜUİMC
Paleografya	TÖİSRAEFBKÜAKGL
Çadır	ĞAOT
Ordu-Balık	KALSGBANUAAR
Bögü Kağan	ZMAİEMİNH
Turfa	ASÜRIDULURROGNTUTAİĞYK
Yenisey	ÜÜOARÜRTAOLKDVNN
Orta Asya	ĞİUŞLHUDANKARID
İlteriş	AUTAKNKUKLĞ
Moğolistan	UURMKAKRA
Minusinsk	EÜFLRYEÜSKVTAAÜON
Teoman	SAEENDVTAİULHY
Apa Tarkan	RKAAAANPT
Höşöö Tsaydam Müzesi	RZAYIUIOTALHNR
Unvan	BUAGY
Ordu komutanı	ŞDA
Hükûmet	KYAİU
Vezir	ICGUAY

ANAHTAR KELİME

1 2   3 4 5 6 7

8 9 10 11   12 13 14 15 16

CEVAP ANAHTARI

EŞLEŞTİRME-I

1. Güç, kuvvet
2. Miğfer
3. Hukuk ve nizam sahibi, töreli
4. Olgunluk
5. Düzenli, nizamlı, kuvvetli
6. Türemek
7. Kanunlu, düzenli

EŞLEŞTİRME-II

1. İl
2. Budun (Bodun)
3. Ok
4. Urug
5. Oğuş

BOŞLUK DOLDURMA

1. hatun
2. Turan
3. Bilge
4. İstemi
5. kut / Gök Tengri / ülüş
6. Kırgızlar / Uygur
7. Turfan
8. Mete Han
9. kurultay / hükûmet
10. Kağan / aygucı
11. ücretli / süvari
12. şehir
13. konar-göçer
14. ilahi
15. Tu-ku / Aşina / Yağlakâr
16. Töre

ÇOKTAN SEÇMELİ

1. D
2. B
3. D
4. D
5. C
6. A
7. D
8. C
9. D
10. D
11. A
12. C
13. D

AÇIK UÇLU - I

1. Metinde geçen evler beyaz badanalıdır. "Chinling Dağları'ndan çıkan nehir, başşehrin bütün çevresini dolaşır, tarlaları ve meyve bahçelerini sular ve su değirmenlerini işletir. Bu yerde beş hububat yetişir." ifadeleri yerleşik yaşama geçildiğine ve tarım ile uğraşıldığına kanıt olarak gösterilebilir.

2. Metinden hareketle Uygur Devleti'nde halkın ekonomik olarak farklı sosyal tabakalardan oluştuğu ve bu durumun beslenme şeklilerinde dahi etkili olduğu, halkın müzik ve spor ile uğraştığı ayrıca kadınların sosyal yaşamda erkekler gibi ata binip ok attığı bilgilerine ulaşılabilir.

3. Metinden hareketle Uygurların ekonomik faaliyetleri ile ilgili olarak tarım, dokumacılık, maden işçiliği, hayvancılık ve avcılık ile uğraştıkları söylenebilir.

AÇIK UÇLU - II

1. Asya ve Avrupa Kıtalarını kapsayan çok geniş bir coğrafyaya göç etmişlerdir.

2. I. yüzyıl sonları ve II. yüzyıl ortalarında Hunlarla başlayan göçler X. ve XI. Yüzyıl'da Oğuzların göçlerine kadar çok uzun bir zaman aralığında devam etmiştir.

3. Türklerdeki fetih arzusu, Türk cihan hâkimiyeti ideali ve bağımsız yaşama tutkuları Türklerin geniş coğrafyalarda hâkimiyet kurmalarının nedeni olarak gösterilebilir.

CEVAP ANAHTARI

BECERİ TEMELLİ-1

1. İç Asya'nın coğrafi özellikleri burada yaşayan toplulukları çeşitli şekillerde etkilemiştir. Coğrafi şartların sert olması bu toplumların karakteristik yapısına yansımış, onların diğer bölgelerdeki toplumlara göre çeşitli durumlar karşısında daha olgun ve dayanıklı olmasını sağlamıştır. İç Asya'nın bitki örtüsünün ve yer şekillerinin hayvancılığa uygun olması yönetim ve organizasyon kapasitesi açısından Türkleri daha aktif kılmıştır. Bu coğrafyada otlak ve sulak alanların yetersizliği her daim çatışmalara zemin hazırlayacağından Türklerin savaşçı özelliklerinin ön planda olmasını gerekli kılmıştır. İç Asya'nın çeşitli maden kaynakları bakımından zengin olması ise Türkleri başta savaş aletleri olmak üzere madencilikte ileri bir seviyeye ulaştırmıştır. Bu gibi gerekçeler Türk adının anlamlarının oluşumunda etkili olmuştur.

2. Öğrenci tarafından cevaplanacaktır.

BECERİ TEMELLİ-2

1. Kağanın görevleri: Ordular sevk etmek, toplumda birlik ve bütünlüğü sağlamak, halkın maddi ihtiyaçlarını karşılayarak onların refahını arttırmak ve töreyi düzenlemek. Sosyal devlet; "Bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılanması için asgari yaşam standartlarının devlet tarafından sağlanması." olarak tanımlanabilir. Yazıtlarda geçen "Türk milleti için gece uyumadım, gündüz oturmadım. Çıplak milleti giydirdim, fakir milleti zengin ettim." sözleri günümüz sosyal devlet anlayışıyla benzerlik göstermektedir.

2. "Üstte mavi gök, altta yağız yer kılındıkta, ikisi arasında insanoğlu yaratılmış. İnsanoğlunun üzerine ecdadım Bumin Kağan, İstemi Kağan oturmuş." "Doğuda gün doğusuna, güneyde gün ortasına, batıda gün batısına, kuzeyde gece ortasına kadar bütün milletleri kendime tabi kıldım ve hepsini düzene soktum." "Tanrı lütfettiği için illiyi ilsizletmiş, kağanlıyı kağansızlatmış, düşmanı tâbi kılmış, dizliye diz çöktürmüş, başlıya baş eğdirmiş." "Tanrı yardım ettiği için gözle görülmeyen, kulakla işitilmeyen yerleri milletime kazandırdım. Tanrı buyurduğu için dört taraftaki milleti düzene sokup tertipledim.'' Bu anlayış Türklerde uzun vadeli stratejiler oluşturulmasında ve yeni hedefler belirlenmesinde önemli bir yere sahip olmuştur. Çünkü Türkler bu ülkü sayesinde dinamik bir yapıya sahip olmuş ve belirlenen yeni hedeflere doğru yoğunlaşmıştır.

3. Türk devlet anlayışında devlet ile töre birbirinden ayrı düşünülemeyen, biri diğerinin tamamlayıcısı olan unsurlardır. Töre devletle özdeşleştirilmiştir. "İli tutup töreyi düzenlemiş." Cümlesi Türklerde kağanın yasa koyduğunu ve töreyi düzenlediğini gösterir.

4. Türk milletinin kıyamete kadar yaşayacağı mesajı verilmektedir. Bu durum daha sonraları "Devlet-i ebed- müddet" olarak tabir edilmiştir.

BECERİ TEMELLİ-3

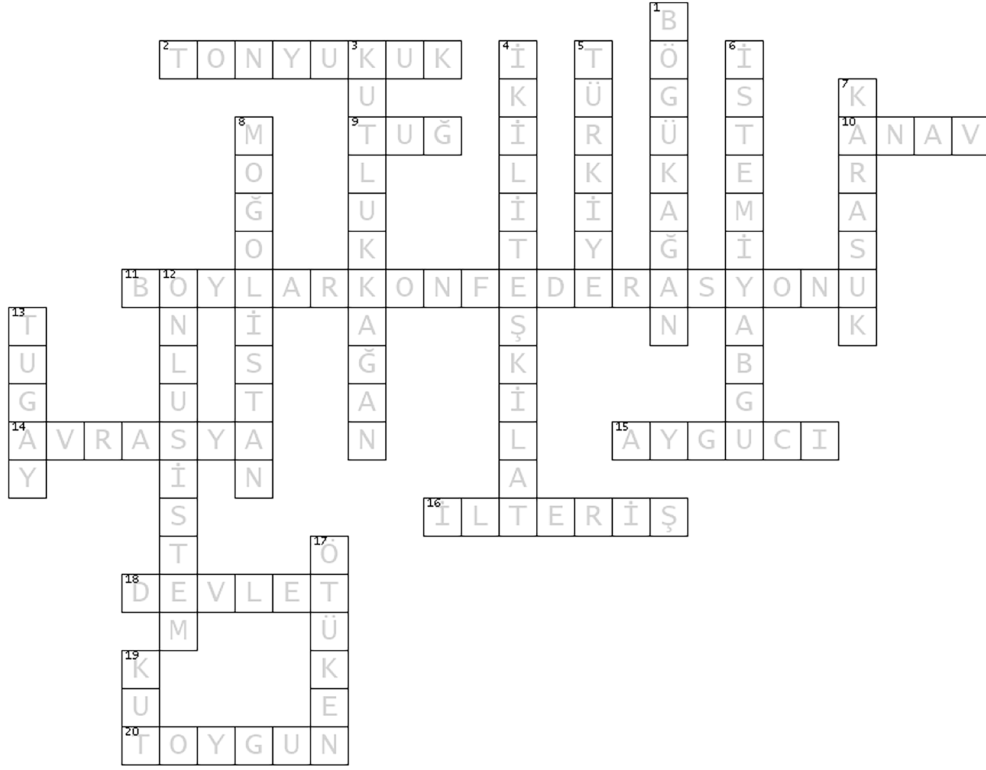
1. Başlangıçta yerleşik bir yaşam süren ve tarımla uğraşan Türk toplulukları, zamanla hayvancılıkla uğraşmaya başlamışlar ve konargöçer bir yaşam tarzını benimsemişlerdir. Madencilik alanında önceleri işlemesi kolay olan madenlerden eşyalar yapılırken daha sonraları demir gibi sert madenlerden eşyalar yapmışlardır.

2. Türkler tarım ve hayvancılıkla uğraşmışlardır. Bu nedenle at, koç, boğa gibi evcil hayvanlar sanat eserlerinde yer almıştır. Aynı zamanda Türkler Orta Asya coğrafyasında bulunan yırtıcı hayvanlar ve av hayvanlarını da sanat eserlerine konu etmişlerdir. Türklerin inançları gereği kutsal kabul ettikleri ya da simgesel olarak yücelttikleri kurt, kartal, geyik gibi hayvan motiflerine de süs eşyalarında rastlanmaktadır.

3. Orta Asya coğrafyasının iklim koşulları insanların yaşaması için pek elverişli olmadığından Türkler başka yerlere göç etmişlerdir. Türklerin hayvancılıkla uğraşmaları da geniş bir coğrafyaya yayılmalarının bir başka nedenidir. Tarihi süreçte yaşanan savaşlar, kıtlık ve doğal afetler de Türklerin farklı coğrafyalara göç etmelerine neden olmuştur.

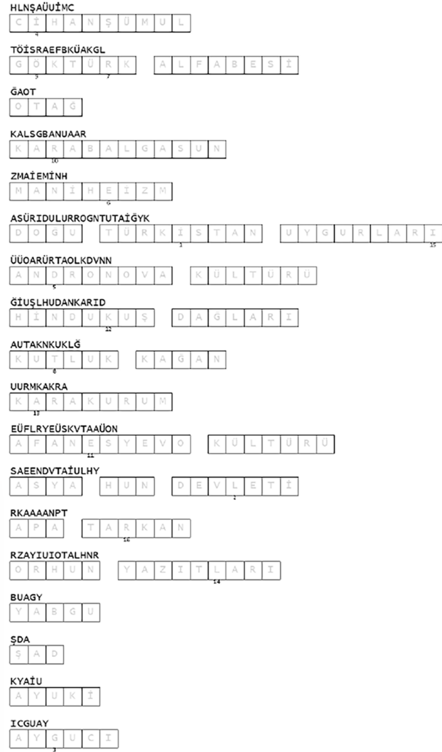
4. Hayvancılık yapılması; taşınabilir sanat eserlerinin olması; atın kullanılması; dört tekerlekli araba, keçeden çadır gibi buluntuların olması "Orta Asya'da Türklere ait ilk kültür bölgelerinde konargöçer yaşam tarzı hâkimdir." yargısını kanıtlar nitelikteki örneklerdir.

BULMACA

ANAHTAR KELİME: KUŞ KANADI İLE TÜRK ATI İLE (Kaşgarlı Mahmud)

KELİME AVI

ANAHTAR KELİME: İL GİDER, TÖRE KALIR

YAPILANDIRILMIŞ GRİD

CEVAP: 4.ÇIKIŞ

Etkileşimli Kitaplar

Beceri Temelli Kitaplar

Soru Bankası

Mobil Soru Bankası

Dinamik Uygulamalar

3B Modeller

YKS Kampı

TRT EBA TV Lise

OGM MATERYAL

http://ogmmateryal.eba.gov.tr